

הקדמה

במשך שנות קיומו של המרכז הארצי לבחינות ולהערכה, נדרשנו לא פעם במהלך עבודתנו לנושאים אשר העניין בהם חורג מעבר למעגל המצומצם של הצוות המקצועי במרכז.

לאחר שהצטברו מספר מסמכים כתובים העוסקים בנושאים כאלה סברנו כי מן הראוי להתחלק בידע הזה עם ציבור אנשי המקצוע הקשורים לפעולות ההערכה ומדידה בישראל. ציבור זה, הכולל אנשי אוניברסיטאות, סטודנטים לתארים מתקדמים, פסיכולוגים תעסוקתיים, מורים יועצים - איננו גדול במיוחד. כנראה בשל גודלה המוגבל של קבוצה זו נוצר בארץ מחסור חמור במאמרים מקצועיים בעברית. ספר זה בא לתקן במעט את המצב הזה.

הפרק הראשון - "מבחנים פסיכולוגיים בישראל ובארה"ב - תמונת מצב" (נבו) הוכן בזמנו כחומר רקע ליום עיון אשר הוקדש לשאלה מה הם הקשיים הצנייניים להתפתחות השימוש במבחנים בישראל וכיצד יש להתכונן לקראתם. גם אנשים שאינם עוסקים ישירות במבחנים, עשויים למצוא עניין בהיבטים ה"פוליטיים-חברתיים" של פעולות הערכה ומדידה, כפי שמשקפים בפרק זה.

הפרק השני - "סטנדרטים לעריכת מבחנים בחינוך ובפסיכולוגיה" (נבו) הוא נסיון ישראלי "לחקות" מסמך אמריקאי ידוע באותו נושא. הפרק הזה מגדיר תקינה ישראלית, אשר אף כי אין לה תוקף חוקי, יש להניח ולקוות כי תשפיע על בוני המבחנים והמשתמשים בהם בישראל.

הפרק השלישי - "מבחן כניסה ארצי לפסיכולוגיה" (אורן) מציג דגם של בניית מבחן ידע ארצי (במקרה הייחודי הזה - ידע פסיכולוגיה ברמת תואר ראשון). ההתלבטויות השונות המפורטות בו עשויות לתרום למי שיגשו לבניית מבחן הישגים סטנדרטי, החייב להתאים לאוכלוסיות מגוונות.

הפרק הרביעי - "הערך העיוני והיישומי של שאלוני משוב נבחנים" (נבו) מתאר שיטה שפותחה במרכז הארצי לבדיקת עמדותיהם, דעותיהם ותחושותיהם של נבחנים ביחס למבחנים שהם עברו. ההתייחסות הרצינית למכשיר נובעת מן ההשקפה כי לדעת הנבחנים יש ערך מעשי רב, וכי ההתחשבות בה היא גם מועילה וגם מוסרית.

הפרק החמישי - "השפעה של היבחנות חוזרת על הישגים במבחנים פסיכומטריים" (בן-סימון, כהן) עוסק בנושא מרכזי מאד עבור נבחנים רבים: האם ניתן לשפר ציונים פסיכומטריים? הפרק סוקר את הספרות בנושא זה, ומציג ממצאים אמפיריים של המרכז הארצי.

הפרק השישי - "מבחנים ממוחשבים - סיכויים, סיכונים וסייגים" (כהן) צופה לעתיד. מרבית אנשי המבחנים משוכנעים כיום כי בנקודת זמן כלשהי במהלך העשור האחרון של המאה, יתבצע מעבר ממבחני (כושר) נייר ועיפרון למבחנים ממוחשבים. הפרק מציג את היתרונות והחסרונות של מבחנים ממוחשבים, ואת הקשיים הכרוכים במעבר הצפוי.

הפרק השביעי - "ראיון אישי ככלי מיון" (בן-סימון, נבו) מטפל בכלי האבחון הפופולארי ביותר בעולם. הנושא הובא לפני אנשי המרכז הארצי כבקשה ממחלקות אוניברסיטאיות מסוימות המקיימות הליך של ראיון מועמדים למטרות מיון. עד מהרה הסתבר, כי העניין בראיון האישי חורג מעבר לכך ומקיף מאות מוסדות בהם מתקבלים עובדים על פי ראיון. הפרק כולל סקירת ספרות והמלצות מעשיות.

הפרק השמיני - "יצוגים עציים ומימדיים של המבחנים והפריטים בבחינות הכניסה הפסיכומטריות לאוניברסיטאות" (בלר, מלמד) מיישם מתודות חדישות של ניתוחי מבנים פנימיים על חומר של בחינות כניסה פסיכומטריות לאוניברסיטאות.

הפרק התשיעי והאחרון - "קביעת סדר קדימויות בפיתוח תכנית בחינות לאומית" (אנגוף) מציג את הנקודות העיקריות - מכשולים ומטלות - שלפניהם עומד כל מי שמעורב בהקמה של תכנית בחינות בקנה מידה רחב. אין כל ספק שתכניות כאלה תקומנה בשנים הקרובות בישראל, ומכאן משנה חשיבות לפרק זה.

עורכי הספר ומחבריו מקווים כי עצם קיומו יתרום להעמקה, קידום ושיפור תהליכי מחקר ויישום בתחומי המבחנים, ההערכה והמדידה.

העורכים,

פרופ' ברוך נבו
לשעבר מנהל המרכז הארצי לבחינות ולהערכה.
פרופסור חבר בחוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה

ד"ר יואב כהן
סגן מנהל המרכז הארצי לבחינות ולהערכה

אפריל 1988, ניסן תשמ"ח